

A MAGYAR ANTROPOLÓGIA HUSZONÖT ÉVE 1945 — 1970

Ez évben ünnepeljük hazánk felszabadulásának huszonöt éves évfordulóját. Az elmúlt negyedszázad különösen jelentős volt a magyar antropológia fejlődésében. A második világháború éveitől kezdve az azt megelőző három évtizeden át tudománytalan és embertelen fajbiológiai elméletek és a „faji mítosz” gyakorlata a közvélemény előtt eltorzította a tudományos alapokon nyugvó és igaz antropológia arculatát. A magyar antropológusok ugyan többségükben elhatárolták magukat a nézetektől, mégis, a felszabadulást követő első esztendőekben a múlt sötét árnyéka nehéz helyzetet teremtett a tartalmában és célkitűzéseiben tudományosan megalapozott kutatások megindításához.

Az elmúlt huszonöt esztendő folyamán végbement változások tették lehetővé a hazai antropológia fokozatos és kiegyensúlyozott fejlődését. Mindennek eredményeként tudományterületünk visszaszerezte hitelét, megbecsülését itthon és külföldön a biológiai és rokontudományok körében. A fejlődés folyamatát, ha csak nagyjából is, négy időszakra különíthetjük el. A négy időszak mindegyikének olyan sajátosságai vannak, amelyek az előrelépésnek egy-egy állomását jelzik.

I. 1945—1949

A felszabadulást követő években a hazai antropológia, a már említett okok miatt, igen kedvezőtlen helyzetből indult. Annak ellenére, hogy a személyi feltételek adottak voltak, az anyagi hiánya csaknem lehetetlenné tette az intenzív kutatásokat. A felszabadulást követő első évek antropológiai kutatásait éppen ezért elsősorban az egyéni kezdeményezések határozták meg. Ebben szerepe volt annak, hogy, bár a budapesti és szegedi intézetek gyűjteményei nem szenvedtek nagy kárt, modern felszerelés hiányában a tervszerű tudományos kutatás és az utánpótlás nevelése átmenetileg lekézdhetetlen akadályokba ütközött.

Ennek az időszaknak legjelentősebb eredménye a Természettudományi Múzeumon belül megalkotott Embertani Tár volt. A Tár annak idején — szervezeti és személyi feltételeinél fogva (négy tudományos kutató) — a hazai embertani kutatások központját alkotta. A múlt hagyományaira támaszkodva, a megfelelő intézeti felszerelés és vizsgálati eszközök birtokában mód nyílt a korszerű történeti embertani és humánbiológiai kutatások megkezdésére.

Mindent egybevetve, ezt az első időszakot — a második világháború előtti évtized ideológiái megosztottságának következményeként — az embertannak, mint biológiai tudománynak mégis inkább mellőzése, mint fejlesztése jellemezte.

II. 1950—1955

Jelentős változás következett be 1950-ben, a Magyar Tudományos Tanács, majd a Magyar Tudományos Akadémia átszervezésekor. A kello fordulatot az első egységes tudományos terv kialakítása teremtette meg. A rendelkezésre bocsátott nagyobb anyagi lehetőségek és a kedvezőbb személyi feltételek ekkor már lehetővé tették a korábbiaknál megalapozottabb kutatásokat.

1952-ben alakult meg az MTA Antropológiai Bizottsága, amely hivatott volt a hazai embertani kutatások irányítására és koordinálására. 1952-ben alakult meg a Magyar Biológiai Társaság és annak Embertani Szakosztálya. E Szakosztály rendszeres előadási fórumot adott a kutatásoknak. 1952 óta (a felszabadulás 25. évfordulójáig) az Embertani Szakosztály 135 szakülést tartott és azokon több, mint kétszáz előadás hangzott el az antropológia és a rokontudományok területeiről. Nagyjelentőségű volt ebben az időszakban az Antropológiai Közlemények megindítása, mely ezideig 17 évfolyamában, 166 ív terjedelemben, 132 tanulmányt és 62 egyéb közleményt publikált.

Ezekben az években az antropológia egyetemi oktatási bázisa lényegesen szélesebb volt, mint manapság. Megjelentek az első hazai egyetemi jegyzetek, Bartucz Lajos „Embertain” és „Emberszármazástan” c. jegyzetei.

A terszerű kutatások és az oktatási munka megélénkülését követően mind határozottabban alakult ki az egyes intézetek sajátos profilja. A gyűjteményanyag módszeres fejlesztése tette lehetővé a TTM Embertain Tára és a szegedi JATE Embertain Intézetének jelentős történelmi embertain kutatásait. Az ebben az időszakban szervezetileg kialakított debreceni KLTE Embertain Intézete és a budapesti ELTE Embertain Intézete képviselte az etnikai embertain és humángenetikai kutatások központját.

Az 1950–55 évek jellemzője tehát az oktatási és kutatási alapok megteremtése, a hazai antropológiai kutatások akadémiai képviselője, továbbá a MBT Embertain Szakosztályának megalapítása és az antropológiai szakfolyóirat megindítása.

III. 1956—1965

A második időszakban történt alapvetést követően ekkor bontakoztak ki az addig folytatott kutatások igazi eredményei. Egyre nagyobb teret nyert az emberi evolúcióval kapcsolatos kutatás is, és a hazai embertain kutatás három témaköre mind határozottabban nyer formát (történelmi embertain kutatások, etnikai embertain kutatások, valamint általános embertain és növekedésbiológiai — alkattani kutatások).

Jóllehet az egzakt humángenetika ekkor még nem nyert polgárjogot, kutatóink az izolátumkutatás, az egy- és kétpetéjű ikrek vizsgálata és származásmegállapítási atyasági vizsgálatok keretében behatóan foglalkoztak humángenetikai kérdésekkel is. Jelentős eredmény volt a budapesti, szegedi és debreceni egyetemi tanszéknek betöltése: Bartucz Lajos, Malán Mihály és Lipták Pál professzorok vezetésével az egyetemi embertain oktatásnak és a fiatal kutató nemzedék nevelésének határozott irányai ekkor bontakoznak ki.

Az 1959-ben Budapesten „A Kárpátmedence antropológiai kérdései” címmel megtartott antropológiai szimpozium, majd az 1964-ben Budapesten és Egerben, a Központi Statisztikai Hivatallal együttesen rendezett Izolátum Konferencia voltak azok az első tudományos rendezvények, amelyek során hazai és külföldi szakemberek részvételével adhattunk képet a hazai embertain kutatások eredményeiről. Intenzív nemzetközi kapcsolatok bontakoznak ki és a széles körű tudományos érintkezés és együttes kutatási tervek kidolgozására is ekkor történnek az első kezdeményezések. A magyar antropológia nemzetközi szinten rangot nyer. Ez jut kifejezésre abban, hogy kutatóinkat számos nemzetközi kongresszuson kérték fel előadások megtartására. Az embertain megerősödését jelenti, hogy ebben az időszakban három antropológus védte meg kandidátusi értekezését.

A humánpaleontológiai kutatások jelentős fellendülése, a biológiai rekonstrukciós és paleodemográfiai kutatások 1956—1965 között bontakoznak ki és adnak sajátos szintet a magyar antropológiának.

IV. 1966—1970

Ezekre az évekre a tematika kibővülése, a kutatások terszerűsége és azoknak mindinkább megvalósuló koordináltsága a jellemző.

Az emberi evolúció kutatása szempontjából ezek az évek hozták a magyar antropológia legjelentősebb nemzetközi eseményét. A vértesszöllősi előemberi telephelyen feltárt Homo (erectus seu sapiens) palaeohungaricus antropológiai leletei és azoknak Thoma Andor által történt klasszikus feldolgozása még inkább felhívta a hazai és külföldi szakemberek figyelmét a magyar antropológiai kutatásokra. Az 1967-ben Budapesten „Evolúciós trendek a fosszilis és recens Hominidáknál” címmel megrendezett antropológiai szimpozium keretében magasabb szinten volt módunk a nemzetközi szakközvélemény elé tárni az utóbbi évek kutatási eredményeit. Újabb kutatási területként bontakozott ki ekkoriban a prehisztórikus csontleletek kémiai-analitikai vizsgálata is, amelyben kutatóink (elsősorban Lengyel Imre) nemzetközileg is elismert úttörő, kezdeményező munkásságot végeztek.

A történelmi embertain kutatások folyamatosságukban és tartalmukban napjainkban érték el azt a nemzetközileg is elismert színvonalat, amely szélesebb körű szintézisek kialakítását tette lehetővé. E vonatkozásban említjük meg a szegedi iskola taxonómiai irányát és a magyar etnogenézis korai szakaszának antropológiai szintézisét. Ennek eredményeként 1969 januárjában védte meg Lipták Pál biológiai tudományok doktori értekezését.

A korábban végzett növekedési és testfejlődési kutatások koordináltakká váltak és tematikájukban elmélyültek. Mind jelentősebb hangsúlyt nyertek a longitudinális és a fiziológiai tartalmú növekedésvizsgálatok, továbbá a korszerű alkattani kutatások. Szoros együttműködés alakult ki e téren az antropológusok és orvosok, valamint a testnevelés és sporttudomány szakemberei között. E témákkal részt veszünk a Nemzetközi Biológiai Program (IBP) megvalósításában (témafelelős Eiben Ottó).

A hazai populációgenetikai, demográfiai és családrekonstrukciós kutatások! a Népeségtudományi Kutató Intézet tervtémáiként, valamint az IBP keretében a mainzi Egyetem Antropológiai Intézetével együttműködésben széleskörűen és nagy nemzetközi érdeklődés mellett folytak (témafelelős Nemeskéri János).

Az elmúlt 25 év eredményei között örömmel említhetjük meg 11 önálló könyv ill. tanulmánykötet publikálását.

Tudományterületünk elmúlt negyedszázados fejlődésének, eredményeinek áttekintésekor nem hallgatható el, hogy az antropológia helyzete a többi biológiai tudományokhoz viszonyítva még ma sem tekinthető optimálisnak. Az antropológia egyetemi oktatása ma csak a biológia szakos tanárjelölteket érinti mindössze heti 3 órában, egy féléven át. Ez kétségtelenül nagy visszaesés az 1950-es évekhez képest; mind a korszerű biológiai képzés, mind a természettudományos világkép kialakítása csak hiányosan valósítható meg.

Az utolsó korszak súlyos vesztesége Bartucz Lajos és Malán Mihály professzorok halála; ők több évtizedes oktató és kutató munkájukkal jelentősen hozzájárultak az elmúlt huszonöt év eredményeihez. Tanszékeik haláluk óta betöltetlenek. Ma professzori szinten csak a szegedi JATE Ember-tani Tanszéke betöltött, Lipták Pál 1969-ben tanszékvezető egyetemi tanárrá történt kinevezésével.

Az intézetekben foglalkoztatott kutatók és segédszemélyzet létszáma kicsi. A felszerelést újabb vizsgáló eszközök rendszeres beszerzésével korszerűbb szintre kellene emelni.

A jövőbeli fejlődés irányát a klasszikus értelemben vett antropológia és a humánbiológia szélesebb körű kibontakozása szabhatja meg. A jövőben még inkább érvényt kell szereznünk annak az elvnek, hogy lokális, egyéni kutatások helyett átfogó, koordinált és az ország népességét egészében érintő témák együttes kidolgozására nyíljon lehetőség. Mindez a mainál szélesebb körű egyetemi oktatással és az eddigieknél nagyobb számú fiatal, tehetséges kutató bevonásával valósítható meg.

Az előbbieken vázoltak megvalósításához, az elmúlt huszonöt év szakmai eredményeinek áttekintése alapján — úgy érezzük — ma már reális igény egy akadémiai antropológiai-humánbiológiai kutatócsoport létrehozása.

Tudományterületünk 1945—1970 közötti fejlődése, a magyar antropológia hagyományai, a kutatások megalapozott irányai és a kibontakozó humánbiológiai szemlélet biztosítékát adja annak, hogy optimizmussal tekintsünk évezredünk utolsó évtizedeinek hazai antropológiai kutatásai elé.

